

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.
AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.
АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

DOI: 10.59610/bbu1.2025.1.11

Kərimova Nuriyyə Natiq qızı,
doktorant,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),
Email: nuriyyə.karimova@hotmail.com
© Kərimova N.N., 2025

UDC: 330.567.22, 330.56, 331.2, 331.101.262, 339.13
JEL: D31, D63, E24, O15, H23

ƏHALİ GƏLİRLƏRİ BÖLGÜSÜ PROBLEMİNƏ NƏZƏRİ BAXIŞLARIN TƏKAMÜLÜ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – əhali gəlirlərinin iqtisadi kateqoriya kimi mahiyyəti, yeri və roluna, habelə formalaşması mexanizmlərilə bağlı konseptual yanaşmalara dair elmi ümumiləşdirmələr aparılmasıdır.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqatda müqayisəli və sistemli təhlil, analiz və sintez, həmçinin məntiqi ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – əhali gəlirlərinin bölgüsü sahəsində tədqiqatlar üçün nəzəri əsas ola bilər, əhali arasında gəlir bərabərsizliyinin azaldılması və cəmiyyətdə orta təbəqənin formalaşdırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi, ölkə əhalisinin rifahının yaxşılaşdırılmasının əsas tələb kimi qarşıya qoyulmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqatların nəticələri – iqtisadi artımla əhali gəlirləri arasında sosial qeyri-bərabərsizliyin azaldılması ilə bağlı siyasətlərin hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – əhali gəlirləri nəzəriyyələrinin təkamülü prosesi araşdırılmış, bu təkamülə təsir göstərən amillərlə bağlı nəzəri mülahizələr ümumiləşdirilərək sistemləşdirilmişdir.

Açar sözlər: milli gəlir, əhali gəlirləri, bölgü və yenidən bölgü, iqtisadi artım, gəlirlərin qeyri-bərabərliyi, əmək haqqı, mənfəət, renta.

G İ R İ Ş

Əhalinin gəlirləri ölkələrdə siyasi və iqtisadi sistemdən, həyata keçirilən iqtisadi və sosial siyasətdən, iqtisadiyyatın quruluşundan, əhalinin demoqrafik strukturundan, ölkənin coğrafi mövqeyindən, insanların intellektual səviyyəsindən birbaşa asılı olur. Əhali gəlirləri dedikdə əsasən insanların əmək (əqli və fiziki) fəaliyyətlərinin qarşılığında (əmək haqqı, dividendlər, %lər, biznes mənfəətləri) aldıkları vəsait başa düşülür. İqtisadi tədqiqatlarda əhali gəlirlərinə iqtisadi kateqoriya kimi baxılır və “*ev təsərrüfatları və fərdlərin məhsulun istehsalı, mənimənilməsi, bölüşdürülməsi, mübadiləsi, istehlakı prosesində insanlar arasındakı real iqtisadi münasibətləri əks etdirdiyi*” [6] qeyd olunur. Ümumi şəkildə baxsaq gəlirləri 3 qrupa bölmək olar. Dövlət gəlirləri, müəssisə gəlirləri və fərdi (ev təsərrüfatları) gəlirlər. Dövlət gəlirlərinə vergilərdən və qeyri-vergilərdən daxilolmalar və əvəzsiz daxilolmalar, müəssisənin gəlirinə malların və xidmətlərin satışından əldə edilən gəlirlər, əhali gəlirlərinə isə ev təsərrüfatlarının iqtisadi fəaliyyət nəticəsində və ya köçürmə şəklində əldə etdikləri pul və natural formada əldə

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

edilən gəlir daxildir. Natural gəlirə ev təsərrüfatlarının öz istehlakı üçün istehsal etdikləri məhsullar, natural transferləri (ərzaq, geyim) aid edilir.

Yuxarıda qeyd olunan gəlirlər əsasən ilkin bölgü və təkrar bölgü metodu ilə formalaşır. Gəlirlərin ilkin bölgüsü - milli gəlirin əmək, kapital və s. arasında (funksional) və fərdlər və ev təsərrüfatları arasında bölüşdürülməsidir. Gəlirlərin təkrar bölgüsü isə iqtisadi və sosial mexanizmlər vasitəsilə digər əhali qrupları arasında paylanmasıdır. Gəlir bölgüsü nəzəriyyələri - gəlirlərin bölüşdürülməsi, kapitalın yığılması və iqtisadiyyatın dinamik tarazlığına nail olunması ilə sıx əlaqəlidir. Gəlir bölgüsü nəzəriyyəsi ilə qiymət, mənfəət, məşğulluq və s. nəzəriyyələri arasında ciddi əlaqə vardır [1], [7].

Qeyd edək ki, gəlirlərin ilkin bölgüsü və təkrar bölgüsündə ədalətlik, gəlir bərabərsizliyinin azaldılması uzun illərdir ki, iqtisadi və sosial tədqiqatların, siyasi diskussiyaların əsas mövzularından biri olaraq qalır. Bu gün də bu mövzu aktuallığını saxlamaqdadır. Xüsusilə əhali gəlirlərində bölgünün qeyri-bərabərliyi daha çox müzakirə edilir. Ədalətli olmayan qeyri-bərabər bölgü bütün ölkələrdə ciddi iqtisadi tənəzzül və sosial narazılıq yaradır. Bu mövzuda aparılan tədqiqatlar da göstərir ki, gəlirlərin cəmiyyət üzvləri arasında ədalətli bölüşdürülməsi davamlı iqtisadi artımın təmin olunmasına, məhsuldarlığın yüksəlməsinə əhəmiyyətli dərəcədə müsbət təsir göstərir [7], [5], [23]. Praktikada gəlirlərin bölgüsü və təkrar bölgüsündə ədalətlik dövlətlərin sosial-iqtisadi siyasətindən, iqtisadi artımın strukturundan və iqtisadiyyatın inkişaf dinamikasından, istehsal amillərindən istifadə səviyyəsindən asılıdır. Bu mənada gəlirlərin bölgüsündə və qeyri-bərabərliyin azalmasında hökumətlərin tənzimləyici mexanizmləri əhəmiyyətli rol oynayır. Belə ki, iqtisadi artımın təmin olunması və əhalinin gəlirlərinin formalaşması yeni dəyərin yaradılması, bölüşdürülməsi və təkrar bölüşdürülməsi tənzimləmənin səmərəlilik dərəcəsindən asılı olur.

Əhali gəlirləri bölgüsünə nəzəri yanaşmalar

Əhali gəlirləri ölkədə həyat səviyyəsinin əsas göstəricisi hesab olunur. Belə ki, əhali gəlirlərinə (qiymətlərin və vergilərin səviyyəsi ilə birlikdə) *“ev təsərrüfatının iqtisadi imkanlarının və alıcılıq qabiliyyətinin səviyyəsini, istehlak olunan mal və xidmətlərin keyfiyyət və kəmiyyətini müəyyən edən maddi rifah indikatoru kimi baxılır”* [6]. Qeyd edək ki, ensiklopedik mənbələrdə makrosəviyyədə gəlir bölgüsü adambaşına düşən ÜDM-in (və ya ÜMM) həcmi ilə müəyyən edilir. Lakin bu yanaşma bölgüdə qeyri-bərabərliyi müəyyən etməyə imkan vermir.

Ümumiyyətlə, gəlirlərin bölgüsü və təkrar bölgüsü mürəkkəb mexanizmdir və çoxsaylı amillərdən asılıdır. *“İlkin bölgüyə milli gəlirin torpaq, əmək, kapital sahibləri arasında bölüşdürülməsi kimi tərif verilsə də aydındır ki, geniş spektrli institusional, tarixi və sosioloji amillər gəlirin bölgüsünə birbaşa təsir göstərir”* [20]. Klassik məktəbin nümayəndəsi A.Smit tərəfindən işlənmiş əmək bölgüsünə əsaslanan artan gəlir konsepsiyası onun iqtisadi fikir tarixində əsas xidmətlərindən biri hesab olunur. A.Smit 3 əsas gəlir mənbəyinin olduğunu göstərdi: əmək haqqı, mənfəət renta [21]. Əlbəttə bu yanaşma klassik məktəbin digər nümayəndələrinin tədqiqatlarında da öz əksini tapmışdır. Belə ki, klassik iqtisadi məktəbin görkəmli nümayəndələrindən birisi olan D.Rikardonun yanaşmasına görə əmək haqqı, torpaq rentası, kapital gəlirləri iqtisadi qanunlarla müəyyən edilir. Bunun dəyişdirilməsi və ya pozulması cəmiyyətdə ciddi fəsadlar yarada, cəmiyyətdə sosial bərabərsizliyin dərinləşməsinə səbəb ola bilər. D.Rikardo öz ideyasının izahını belə verirdi: *“əməyin bazar qiyməti təbii qiymətini üstələdikdə işçinin rifahı yaxşılaşır. Bunun qarşılığında insanların daha yaxşı yaşamaq üçün arzu və istəkləri artır. Ancaq yüksək əmək haqqının əhali artımına verdiyi təşviqlər səbəbiylə işçilərin sayı artdıqda,*

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

maaşlar yenə öz təbii qiymətlərinə qayıdır, bəzən ondan aşağı düşür” [19]. Klassiklərin digər nümayəndəsi K.Marks bərabərsizliyin artmasını kapitalizmlə əsaslandırır. Onun yanaşmasına görə kapitalistin mənimsədiyi izafi dəyər fəhlə və kəndlilərin sosial vəziyyətinin daha da pisləşmədiyini, kapitalistlərin isə varlandığını iddia edirdi. K.Marksa görə *“kapitalizmdə zənginlər daha da zənginləşir, yoxsullar isə daha da yoxsullaşır, nəticədə varlıqlarla yoxsullar arasında uçurumun dərinləşir ki, bunun da nəticəsində sinfi münaqişələrin baş verməsi qaçılmaz olur*” [15]. Bu konsepsiya K.Marksın əmək-dəyər nəzəriyyəsinin əsas ideyasını təşkil edirdi.

İqtisadi artım, əmək bölgüsü və gəlir bərabərsizliyi problemi V.Pareto [24], R.F.Harrod [25], E.Domar [11] S.Kuznets [13] kimi tanınmış alimlər, bir çox başqaları tərəfindən də araşdırılmış, faydalı elmi yanaşmalar və konsepsiyalar, modellər irəli sürmüşlər. S.Kuznets gəlirlər və gəlir bərabərsizliyi ilə iqtisadi artım arasında əlaqəni qiymətləndirərkən belə bir nəticəyə gəlirdi ki, bu iki amil arasında “tərs U-şəkilli” əlaqə vardır. Yekun olaraq belə qənaətə gəlirdi ki, sənayeləşmə prosesinin əvvəlində bərabərsizliyin dərinləşməsi qaçılmaz proses olsa da, bunun uzun müddət davam etməsi qeyri-mümkündür.

Təbii ki, bu prosesə əhalinin artım tempi də əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. T.R.Maltusun fikrinə görə, *“əgər əhali artımı iqtisadi artımı və gəlir artımını üstələyirsə, bu zaman yoxsulluq, qida çatışmazlığı yaranır ki, bu da insanların ölümünə səbəb olur. Yalnız bu halda tarazlıq əldə edilir*” [14]. A.Maltusa görə yoxsulluq, bərabərsizlik və əhali artımı arasında ciddi əlaqə mövcuddur və əhalinin sürətli artımı gəlir bərabərsizliyinin yaranmasına birbaşa təsir göstərir [14]. Təbii ki, zəif inkişaf etmiş iqtisadiyyatda əhalinin sürətli artımı gəlir bərabərsizliyini artırır. Məlum olduğu kimi, Afrika ölkələrində bu gün də əhali artımı və yoxsulluq hələ də ciddi problem olaraq qalmaqdadır. Bu problemə global miqyasda baxsaq, bu gün də əhali artımı və dünya resurslarının məhdudluğu problemi aktual olaraq qalır. BMT-nin Davamlı inkişaf konsepsiyasının əsasında da dünya əhalisinin sürətli artımı kontekstində dünyanın məhdud resurslarından səmərəli istifadə olunması dayanır.

Gəlirlərin bölgüsü və gəlir bərabərsizliyi nəzəriyyəsini inkişaf etdirən alimlərdən biri də XX əsrin əvvəllərində yaşamış İtalyan iqtisadçı V.Paretodur. O, gəlir bərabərsizliyini tədqiq edərək iqtisadi elminə töhfə verən alimlərdəndir. V.Paretoya görə gəlir bərabərsizliyi fərqli cəmiyyətlərdə və fərqli dövrlərdə biri-birinə çox oxşardır və bu sosial-iqtisadi inkişaf prosesinin qaçılmaz qanunudur. O sosial bərabərsizliyin dövlətin müdaxilələri ilə belə aradan qaldırılmasının qeyri-mümkün olduğunu iddia edirdi [24].

Neoklassik iqtisadi məktəbin yanaşmasına görə iqtisadi artımın qiymətləndirilməsi və gəlirlərin bölgüsü zamanı artım prosesində iştirak edən hər bir amilin payının müəyyən edilməsi vacibdir. Onların yanaşmasına görə hər bir istehsal amili, istehsaldakı iştirakına uyğun pay almalıdır. Məhz bu bölgünün daha ədalətli olduğu iddia edilirdi. Hesab olunurdu ki, hər bir istehsal amilinin məhsuldarlıqdakı payı yaradılan dəyər və qiymət mexanizmi vasitəsilə müəyyənləşdirilməli, gəlirlərin bölgüsü də məhz bu yanaşma əsasında həyata keçirilməlidir. Gəlir bölgüsü ilə bağlı neoklassik yanaşmanın tədqiqi nəticəsində belə qənaətə gəlmək olur ki, onlar gəlirlərin bölgüsündə bərabərliyə deyil, ədalətliyə üstünlük verirdilər. Lakin bu yanaşmalar (klassik və neoklassik) gəlirlərin, o cümlədən əmək haqqının gözlənilən ədalətli bölgüsü üçün yetərli olmasa da ölkələrin iqtisadi inkişafı və sənayeləşmə nəticəsində bu yanaşmalar real iqtisadiyyatda özünü tam doğrultmadı, əksinə əhali gəlirlərində yaranan kəskin fərqlər nəticəsində qeyri-bərabərliyi daha da dərinləşmişdir.

Gəlirlərin qeyri-bərabərliyi ilə bağlı tədqiqatlar aparan iqtisadçı alim J.Stiglits göstərdi

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

ki, *“bir qayda olaraq, iqtisadi inkişafın ilkin mərhələlərində gəlir bərabərsizliyi artır. Lakin müəyyən müddətdən sonra stabilləşməyə başlayır və nəticədə bərabərsizlik azalmağa başlayır”* [22]. Bu proses bütün iqtisadiyyatlarda fasiləsiz olaraq davam edir. Yəni həm iqtisadi artım tempi və həm də gəlirlərin artım tempi davamlı olaraq, enmə və yüksəlmələrdə müşayiət olunur. Bu prosesə çoxsaylı faktorlar təsir göstərir. Bir sıra tədqiqatçılar R.Blotevogel, E.İmamoğlu [9], T.M.Andersen [8], G.Oded [18] və başqaları iqtisadi artımla bərabərsizlik, insan kapitalı, məhsuldarlıq, kapital xidmətləri (kapitalın istehsalə daxil olması), ümumi məhsuldarlıq və siyasi sabitlik arasındakı qarşılıqlı əlaqənin empirik tədqiqini aparmışlar. Onların yanaşmalarına görə gəlir bərabərsizliyinin qiymətləndirilməsində (ölçülməsində) bərabərsizliyə təsir edən amillər arasındakı fərq nəzərə alınmalıdır. Belə bir fərqləndirmə aparmadan və ya fərqlilikləri nəzərə almadan bərabərlik və artım arasındakı birbaşa qarşılıqlı əlaqələrin təsirini qiymətləndirmək bir sıra çətinliklər yaradır. Biz isə hesab edirik ki, amillərin çoxluğu şəraitində amillər arasındakı fərqliliklərin də müəyyən edilməsi və hər bir amilin konkret rəqəmlərlə ifadə olunması olduqca çətin araşdırma mövzudur. Çünki qeyd olunduğu kimi, iqtisadi artım və bərabərsizlik məsələləri çoxamillidir və bu amillərin hər birinin ayrı-ayrılıqda təsirini ölçmək mümkünsüz görünür. Bu səbəbdən iqtisadi artım və gəlir bərabərsizliyi problemi bu günə qədər öz həllini tapmamışdır. Xüsusilə son illərdə yeni texnologiyaların (süni intellektin, internet əşya, robototexnika) inkişafı, intellektual əməyə tələbin artması, əməyin xarakterinin getdikcə mürəkkəbləşməsi və ixtisaslaşma səviyyəsinin dərinləşməsi iqtisadi artıma təsir edən amillərin strukturunun kəmiyyət və keyfiyyətə dəyişməsinə səbəb olmuşdur.

Elmi-texniki tərəqqi qısa və orta müddətli dövrdə bərabərsizliyin dərinləşməsinə təsir göstərsə də, uzunmüddətli dövrdə iqtisadi artımın keyfiyyət parametrlərini dəyişir, məhsuldarlığı artırır, gəlirlər bərabərsizliyini azaldır. Bu dalğalanmalar fasiləsiz olaraq yüksələn xətlə inkişaf edir.

Hazırda hökumətlər iqtisadi artımın dayanıqlığının təmin olunması, əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması və gəlir bərabərsizliyinin azaldılması üçün tənzimləmə siyasəti həyata keçirirlər. Belə bir tənzimləmə ilk baxışdan asan görünə də, əslində olduqca mürəkkəb və reallaşdırılması çətin olan prosesdir. Çünki bir çox hallarda iqtisadi artımla yanaşı gəlirlərin bərabərsizliyi də yüksəlməsi qaçılmaz olur.

Tədqiqatlarda əhali gəlirlərinin formalaşmasının iki mərhələdə baş verdiyi qeyd olunur. *“Birinci mərhələdə (ilkin bölgü) yeni yaradılmış dəyərin bölüşdürülməsi və ilkin (amil) gəlirlərinin formalaşması zamanı əhali (işçilər) ilə müəssisələr (mülkiyyətçilər) arasında iqtisadi münasibətlər yaranır. İkinci mərhələdə (yenidən bölgü) gəlirlərin yenidən bölüşdürülməsi zamanı əhali ilə dövlət, insanlar qrupları və fərdlər arasında iqtisadi münasibətlər inkişaf edir, əhali isə təkcə gəlirləri əldə edən kimi deyil, həm də onların formalaşmasında fəal iştirakçı kimi çıxış edir”* [4]. Əhali gəlirlərinin mənbələri nə qədər fərqli olsa da, onlar birbaşa və dolayısı ilə iqtisadi artımın və məhsuldarlığın nəticəsi olaraq üzə çıxır.

Müasir statistika bazar iqtisadiyyatında əhali gəlirlərinə aşağıdakıları daxil edir.

- əmək haqqı, mükafatlar, sosial ödənişlər;
- pensiyalar, müavinətlər, təqaüdlər, güzəştlər;
- vətəndaşların mülkiyyətindən (dividentlər, %-lər, icarə haqları və şəxsi həyatı təsərrüfatlardan) əldə olunan gəlirlər;
- sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər;
- transfertlər.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

Onu da vurğulayaq ki, əhali gəlirlərinin bölgüsü və təkrar bölgüsündə sosial ədalətin arzuolunan səviyyədə olması, iqtisadi artımın stabilliyi və sosial-iqtisadi inkişaf sistemlərinin səmərəliliyi uzun illərdir iqtisadi elminin ən ciddi araşdırma mövzuları sırasında dayanır.

E.V.Tamakova əhali gəlirlərini əhəmiyyətinə görə iki yerə bölür: mikroiqtisadi və makroiqtisadi. Mikroiqtisadi əhəmiyyətinə insanın fiziki, mənəvi, iqtisadi və intellektual tələbatlarının ödənilməsini, makroiqtisadi əhəmiyyətinə isə effektiv tələbi formalaşdıran stimullaşdırıcı rol oynamasını daxil edirdi [6].

Müasir iqtisadi nəzəriyyədə sosial rifahı yaxşılaşdırmaq üçün iqtisadi artımla yanaşı gəlir bərabərsizliyi probleminin də həll olunmasının vacibliyi önə çəkilir. Lakin ölkələrin və cəmiyyətlərin inkişaf səviyyəsini təhlili bu problemin hələ də öz həllini tapa bilmədiyini, hətta tapma ehtimalının da az olduğunu göstərir. Ona görə ki, gəlir bərabərsizliyi nisbi anlayışdır, iqtisadiyyatda baş verən ixtisaslaşma, bir məşğulun yaratdığı əlavə dəyər, sahələrarası və peşələrarası fərqlər gəlirlərin bərabərliyini qeyri-mümkün edir.

Əslində “gəlirlərin bərabərliyi”nin təmin edilməsini birmənalı şəkildə qəbul etmək doğru olmazdı. Belə ki, iqtisadi inkişafın başlanğıc səviyyəsində olan yoxsul ölkələrdə və ya iqtisadi sistemlərdə gəlir bərabərsizliyi aşağı olduğu halda, iqtisadi inkişafın müəyyən mərhələsində bərabərsizliyin yüksəlməsi müşahidə olunur. Yalnız uzunmüddətli sabit iqtisadi artım baş verdikdə və bu artım məşğulluğun artımı ilə uzlaşdıqda gəlir bərabərsizliyinin dərinləşməsi tempi zəifləmə başlayır. İqtisadi artımın yüksək olduğu və məşğulluğun artım tempinin zəif olduğu zaman çərçivəsində gəlirlər üzrə qeyri-bərabərliyin dərinləşməsi ehtimalını artır. Bu qeyri-bərabərlik iqtisadi artımın strukturundan, iqtisadiyyatın texnoloji inkişaf səviyyəsindən, iqtisadi münasibətlərdən, ölkələrin iqtisadiyyatının ölçüsündən asılı olaraq da fərqlənə bilər. Bu halda insanların əməyinin fərqli olması (əməyin intellektuallıq səviyyəsi) problemin həllini bir qədər də çətinləşdirir. Fikrimizcə, bazar münasibətləri şəraitində heç də cəmiyyətin bütün üzvləri mövcud iqtisadi qaynaqlardan bərabər istifadə etmək imkanına malik olmur.

Bundan başqa muzzla çalışanlar, sahibkarlar (özünüməşğullar), pensiyaçılar, sosial müavinət alanlar və s. əhali qruplarının gəlirləri arasındakı kəskin fərqlər (obyektiv və subyektiv səbəblərlə əlaqədar olaraq) qaçılmazdır. Bu da əhalinin rifahına və qeyri-bərabərliyin artmasına təsir göstərir. Bu mənada bütün növ əməyə və bütün növ iqtisadi fəaliyyətlərə görə gəlirlərin eyniləşdirilməsi mümkünsüzdür. Əməyin mürəkkəblik və ixtisaslaşma dərəcəsindən asılı olaraq, gəlirlərin qeyri-bərabərliyi də dərinləşir.

Əhali gəlirləri ilə yanaşı dövlət gəlirləri və xərclərinin strukturu, dövlət investisiyaları iqtisadi artım üçün faydalı hesab olunur. Burada dövlətin həyata keçirdiyi maliyyə siyasəti və fiskal siyasət, sosial xərclər mühüm rol oynayır. Z.Darvasın fikrincə “*iqtisadi artıma nail olmaq və bərabərsizliyini azaltmaq üçün ən təsirli yanaşma mütərəqqi vergilər, təhsil, səhiyyə və s. bu kimi sosial infrastrukturun qurulmasına çəkilən dövlət xərclərinin səmərəliliyinin artırılmasıdır*” [10]. Dövlət xərclərinin səmərəliliyi və biznes üçün yaradılmış əlverişli mühit iqtisadi artıma və adambaşına gəlirlərin artmasına təsir göstərir.

Keçən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq, Dünya Bankı ölkələri ümummilli gəlir səviyyəsinə görə təsnifləşdirir: bu təsnifatda ölkələr: aşağı gəlirli, orta-aşağı gəlirli, yüksək-orta gəlirli və yüksək gəlirli ölkələr qrupuna bölünür. Hər il baş verən inflyasiya səviyyəsini də nəzərə alaraq, alıcılıq qabiliyyəti pariteti (beynəlxalq dollar) əsasında ölkələr ümummilli gəlirlərinə görə qruplaşdırılır. Aşağıdakı cədvəldə ümummilli gəlirin adambaşına düşən həcminə görə təsnifatı verilmişdir.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

2021-ci il üzrə aparılan qruplaşmaya görə adambaşına milli gəliri 1085 beynəlxalq dollardan (1990-cı ildə bu göstərici 610, 2000-ci ildə isə 755 beynəlxalq dollar olmuşdur) az olanlar aşağı gəlirli ölkələr qrupuna, adambaşına milli gəliri 13203 (2021-ci il) beynəlxalq dollardan çox olan ölkələr isə yüksək gəlirlilər qrupuna isə düşmüşdür. Bu qruplaşma (və ya təsnifat) nə qədər mübahisəli olsa da, müasir dövrdə adambaşına ÜDM, adambaşına milli gəlir sosial-iqtisadi inkişafın əsas göstəricisi hesab olunur.

Cədvəl 1.1.

Ölkələrin adambaşına düşən gəlir səviyyəsinə görə təsnifatı
ABŞ dolları ilə (Dünya Bankının Atlas metodologiyası)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2022
Aşağı gəlirli	<= 610	<= 765	<= 755	<= 875	<= 1005	<= 1,025	<= 1045	<= 1085
Aşağı-orta gəlirli	611-2465	766-3035	7561790-2995	876-3465	1006-3975	1026-4035	1046-4095	1086-4255
Yüksək-orta gəlirli	2466-7620	3036-9385	2996-9265	3466-10725	3976-12275	4036-12475	4096-12695	4256-13205
Yüksək gəlirli	> 7620	> 9385	> 9265	> 10725	> 12275	> 12375	> 12695	> 13205

Mənbə: WorldBank: <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2022-2023> [26].

Göründüyü kimi, 1990-2022-ci illər ərzində aşağı gəlirli ölkələrdə adambaşına gəlirlərin həcmi (təsnifat üzrə $1085-610=525$) cəmi 0-525 ABŞ dolları arasında artmışdır. Aşağı-orta gəlirli ölkələrdə bu artım ($1086-611=525$; $4255-2465=2000$) 525-2000 ABŞ dolları arasında, yüksək-orta gəlirli ölkələrdə ($4256-2466=2000$; $13205-7620=6225$) 2000-6225 ABŞ dolları arasında, yüksək gəlirli ölkələrdə isə 6225 ABŞ dollarından çox artım olmuşdur. 1990-2022-ci illərdə aşağı gəlirli ölkələrdə adambaşına gəlirlərin artımı ilə yuxarı gəlirli ölkələrdə adambaşına milli gəlirin artımı arasındakı fərq 11,8 dəfədən çox olmuşdur.

İqtisadi nəzəriyyədən də bildiyimiz kimi, adambaşına milli gəlirlərin artımına çoxsaylı amillər təsir göstərir. Burada gəlirlərin formalaşması mənbələri (istehsal və xidmət sahələri), gəlirlərin diferensiasiya dərəcəsi, investisiya əhəmiyyətli rol oynayır. Gəlirlərin formalaşmasının keyfiyyət strukturu ümumən cəmiyyətdə rifahın yaxşılaşmasının və sosial-iqtisadi inkişafın əsas mənbəyi hesab olunur. Bu baxımdan iqtisadi artım və gəlirlərin artımı arasında əlaqəsinin gücləndirilməsi dövlət idarəetməsində strateji əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi artım həyat səviyyəsinə o zaman müsbət təsir göstərir ki, o iqtisadiyyatın inkişafı ilə nəticələnsin. Yəni əhali gəlirlərinin həyat səviyyəsinə müsbət təsiri, yalnız iqtisadi inkişaf baş verdikdə mümkün olur. Əks halda iqtisadi artım ümumən gəlirlərin artmasına səbəb olsa da, rifahın yaxşılaşmasına və bərabərsizliyin azalmasına təsiri az olur. Gəlir bərabərsizliyi ilə bağlı J.S.Milin öz araşdırmalarında isbat etməyə çalışdığı əsas ideya ondan ibarət idi ki, *“İstehsal olunan məhsul 3 sinif (fəhlələr, kapitalistlər və torpaq sahibləri) tərəfindən yaradılır. Məhsulun ilkin bölgüsü isə üç hissədən (əmək haqqı, mənfəət və rent) ibarətdir. Bunlar onu almaq hüququ olan şəxslər arasında pul və mübadilə yolu ilə bölüşdürülür. Başqa sözlə məhsulun istehsalçısı olan kapitalist digər iki iştirakçıya əməyinin və torpağının bazar dəyərini pulla ödəyir”* [17]. C.M.Key-

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

nesin gəlir bölgüsü nəzəriyyəsində iki əsas fərziyyə irəli sürülür. *“Birinci əməyə görə ödəmənin pulla müəyyən edilməsi, ikinci isə qənaətdən asılı olaraq, investisiya yatırımının baş verməsidir”* [12]. C.M.Keyns gəlir mənbələrinə görə cəmiyyəti iki əsas hissəyə böldü: 1) əmək haqqı alanlar və sahibkarlar, 2) mülk sahibləri.

Əhali gəlirlərinin bölgüsü problemi öz mahiyyətinə görə mürəkkəbdir. Gəlirlərin bölgüsü dedikdə ümumilikdə milli gəlirin fərdlər, ailələr və istehlakçılar arasında necə və hansı mexanizmlərlə bölüşdürülməsi kimi başa düşülür. Gəlirlərin bölgüsü və yenidən bölgüsü məsələsi ölkə əhalisinin rifahının yaxşılaşdırılmasının və dövlətlərin sosial öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin və iqtisadi və hərbi təhlükəsizlik siyasətinin əsasını təşkil edir. Rifahın yaxşılaşdırılması ölkədə həyata keçirilən sosial və iqtisadi siyasətdən nə qədər asılı olsa da, digər faktorlardan da bir o qədər asılıdır. Lakin ümumilikdə qəbul olunmuş nəzəri biliklərə görə əhali gəlirlərinin yüksəlməsi daha çox iqtisadi artımdan və iqtisadiyyatın inkişaf səviyyəsindən asılı olur. Bu məqsədə çatmaq üçün hökumətlər iqtisadi artımın dayanıqlığının təmin olunması, buna uyğun olaraq əhalinin ümumi tərkibində orta gəlirli təbəqənin xüsusi çəkisinin yüksəldilməsi istiqamətində tənzimləmə siyasəti həyata keçirirlər. Lakin təcrübə göstərir ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində əhali gəlirləri, xüsusilə eyni və oxşar əmək fəaliyyəti göstərənlərin gəlirləri arasında kəskin fərqlərin mövcudluğu qaçılmazdır. Bu şirkətlərin bazar payından, rəqabət qabiliyyətindən, gəlirlərindən, bir işçinin yaratdığı əlavə dəyərdən və s. bir çox amillərdən asılı olur.

Qeyd edək ki, iqtisadi artımın stabilliyi, gəlirlərin bölgüsü və təkrar bölgüsündə sosial ədalətin arzuolunan səviyyəyə çatdırılması, sosial bərabərsizliyin minimallaşdırılması və s. problemlər uzun illərdir iqtisadçı alimlər tərəfindən araşdırılır. Bu problem bu gün də iqtisadi elmin ən aktual problemləri sırasında dayanır. Müasir iqtisadi nəzəriyyələrdə sosial rifahı, əhalinin sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılması üçün iqtisadi artımla bərabər, bir sıra sosial məqsədli tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur. Bu halda gəlir bərabərsizliyinin azaldılmasına nail olmaq mümkündür. Lakin dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrində belə bu problem hələ öz həllini tapa bilməmişdir. Əslində “gəlirlərin bərabərliyi” və “bərabər gəlirlər” anlayışı özü də qəbul edilməzdir. Çünki tam olaraq gəlir bərabərliyi praktikada özünü doğrultmur. Belə ki, iqtisadi artımın başlanğıc səviyyəsində olan iqtisadi sistemdə gəlir bərabərsizliyi aşağı olduğu halda, iqtisadi artımın müəyyən mərhələsində bərabərsizliyin dərinləşməsi baş verir. Yəni iqtisadi artım sabitləşdikcə gəlir bərabərsizliyinin dərinləşməsi tempi zəifləməyə başlayır. Bu bütün ölkələrdə belə olmur. Bəzən iqtisadi sistemdən, daxili və xarici amillərdən, iqtisadiyyatın strukturundan asılı olaraq iqtisadi artım bərabərsizliyin dərinləşməsinə də səbəb ola bilər. Bərabərsizliyin dərinliyi isə bir çox şərtlərdən: iqtisadi münasibətlərdən, ölkələrin iqtisadi siyasətindən, iqtisadi artımın ölçüsündən və inklüzivlik səviyyəsindən asılı olaraq fərqlənə bilər. Burada məşğulluğun xarakterindən (mürəkkəblik dərəcəsi) asılı olaraq insanların əməyinin və ondan əldə edilən gəlirin fərqli olması (əməyin intellektuallıq səviyyəsi) problemin həllini çətinləşdirən əsas amil hesab etmək olar. Burada əmək haqqının tənzimlənməsi mexanizmi, əmək haqqının tənzimlənməsində sosial ədalət prinsiplərinin gözlənilməsi də əhəmiyyətli yer tutur. Fikrimizcə, məşğul əhalinin fərli əmək sərfi müqabilində bərabər gəlir əldə etmək imkanları da praktik olaraq mümkün deyil.

Əhali gəlirləri - həyat səviyyəsinin və insanların yaşam ehtiyaclarının təmin edilməsinin əsasını təşkil edir. Əhali gəlirlərinin dövrün yaşayış standartlarına uyğunlaşdırılması üçün dövlətlər müxtəlif istiqamətlərdə (məşğulluq, paylama, istehsal, istehlak və s.) siyasətlər həyata

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

keçirirlər. Mövcud iqtisadi sistemə görə gəlir bölgüsünün ədalətli olması ölkədə məşğulluğun və əmək məhsuldarlığının, eləcə də iqtisadi artımın sosial inkişafa təsiri və inklüzivlik dərəcəsinə görə bölgüsünü özündə ehtiva edir. Əksər tədqiqatlarda gəlirlərin bölgüsündə sosial ədalət prinsiplərinin təmin edilməsi qeyri-bərabərliyin azaldılmasının əsas şərti hesab olunur. Lakin buna nail olunması ilə bağlı elmi cəhətdən əsaslandırılmış mexanizm hələ ki, yoxdur. Bu səbəbdən inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr gəlirin bölgüsü və yenidən bölgüsünü, bölgü prosesində sosial ədalət mexanizmini fərqli yollarla həyata keçirirlər. Bu da bəzi ölkələrdə gözlənilən nəticəni verir, bəzi ölkələrdə isə əksinə gəlir bərabərliyinə əks təsir göstərir.

Bəzi müəlliflər gəlirlərin bölgüsünü milli gəlirin müxtəlif gəlir qrupları arasında bölgüsü kimi izah edirlər. M.Karataşın fikrincə *“Gəlir bölgüsündə ədalətlilik aşağı, orta və yuxarı gəlir qruplarının nisbəti ilə birbaşa əlaqəlidir”* (3). M.Karataş öz araşdırmalarında gəlir bölgüsünə təsir edən sosial siyasətləri üç qrupa: *“vergi siyasəti, sərvətin genişlənməsi üçün siyasətlər, sosial xidmətləri tənzimləyən siyasətlər qrupuna bölürdü”* (3). Bu baxımdan iqtisadi artımın gəlirlərlə qarşılıqlı əlaqəsi qiymətləndirilərkən əhalinin gəlirlərinin strukturu və gəlir qrupları üzrə paylanması ilə bağlı problemlər diqqət mərkəzində saxlanılmalı və nəzərdən keçirilməlidir. Gəlirlərin iqtisadi artıma, iqtisadi artımın isə gəlirlərə təsiri inkar olunmaz prosesdir. Gəlirlərin artımı və onun yaşayış minimumundan yüksək olması, yığım üçün imkanların mövcudluğu investisiya qoyuluşunun artmasına və dolayısı ilə iqtisadi artıma təsir edə bilər. Bununla bağlı N.Masoudun fikrini səsləndirmək faydalı olardı. N.Masoud yazırdı *“gəlirlərin bir hissəsi (gəlirlərin yaşayış minimumuna nisbətindən asılı olaraq) müxtəlif məqsədlərlə xərclənir, bir hissəsi isə yığma sərf olunur”* [16]. İstehlaka yönəldilən gəlirlər istehsal və xidmət sahələrinin inkişafına, yığma yönəldilən vəsaitlər isə müəyyən zamandan sonra investisiya qoyuluşu ilə iqtisadi artıma təkan verir. Bu kimi nəzəri yanaşmalar özünü doğrulsa da, bəzən bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin də yaranmasına təsir göstərir.

Əksər makroiqtisadi araşdırmalarda iqtisadi artım əhalinin rifahının yaxşılaşdırılmasının əsas göstəricisi kimi şərh olunur və statistik təhlillərlə elmi cəhətdən əsaslandırılır. Lakin real iqtisadiyyatda və ya real həyatda bu heç də həmişə özünü tam olaraq doğrultmur. Bunun səbəbi isə əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, iqtisadi artımın strukturu, kəmiyyət artımının keyfiyyət tərkibi ilə bağlıdır. Təbii resurslara əsaslanan iqtisadi artımda, ənənəvi iqtisadiyyatlarda çox hallarda qeyri-bərabərlik dərinləşir.

Bir qədər əvvəldə qeyd etmişdik ki, bəzi tədqiqatçılar kapitalın və investisiya qoyuluşunun iqtisadi artımın əsas mənbəyi olduğunu iddia edirlər və bu əslində doğrudur. Lakin fikrimizcə kapitalın və investisiyaların hansı sahələrə qoyulması məsələsi də burda xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hesab edirik ki, iqtisadi artım və gəlirlər arasında əlaqənin daha da güclü olması, əhali qrupları arasında gəlir bərabərsizliyinin azaldılması üçün innovasiya əsaslı artımın və sahibkarlığın inkişafı həlledici rol oynayır. Təbii ki, burada məşğul əhalinin (və ya işçi qüvvəsinin) təhsil səviyyəsi, başqa sözlə insan kapitalının keyfiyyəti və onlardan istifadə səviyyəsi də iqtisadi artım və gəlirlər arasında əlaqənin əsasını təşkil edir. Bu prosesdə insan kapitalının rolu olduqca böyükdür. İnsan kapitalının inkişafı inklüzivliyə və gəlir bərabərsizliyinin azaldılmasına (bəzən də artmasına) təsir göstərir. F.Akının fikrincə: *“gəlir bölgüsü bir il ərzində əldə olunan ümumi gəlirlərin, gəlirin yaranmasında iştirak edənlər arasında bölüşdürülməsidir”* [2]. Adətən gəlir bölgüsündə bərabərsizliyin qiymətləndirilməsi üçün ev təsərrüfatlarını gəlirlərinin həcminə görə deyil və kvintellər üzrə qruplaşdırılması göstəricisindən istifadə olunur. Ev

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

təsərrüfatlarının gəlir desilləri və kvintelləri üzrə ən yuxarı gəlirlilərlə ən aşağı gəlirlilərin xüsusi çəkisi göstəricisinə baxılır. Bu şkalalar (desil və kvintel) əsasında ev təsərrüfatları qruplaşdırılır və hər qrupun ümumi gəlirdəki payı müəyyən edilir.

Bazar iqtisadiyyatı, əlverişli biznes mühiti, hökumətlərin iqtisadi proseslərin düzgün tənzimləməsi və bunların tamamı olaraq həyata keçirilən sosial siyasət tədbirləri gəlirlər və iqtisadi artım arasında əlaqənin güclənməsinə təsir göstərir. Burada insanların gəlir əldə etmək istəyi və bu istəyi reallaşdırmaq üçün yaradılan mühit, başqa sözlə ifadə etsək, insanların qurmaq, istehsal etmək, qazanmaq, nüfuz sahibi olmaq kimi istəkləri iqtisadi artımın əsasını təşkil edir. Bu isə öz növbəsində, dolayısı ilə gəlir bərabərsizliyinə yol aşır. Məsələn, bir şirkət sahibinin əldə etdiyi qazancla, bir işçinin əldə etdiyi qazanc arasında böyük fərq yaranır.

Ümumiyyətlə inkişaf etmiş ölkələrdə gəlir bərabərsizliyinin azaldılması və sosial ədalətin təmin olunması üçün orta təbəqənin formalaşdırılması strategiyası həyata keçirilir. Hərçənd ki, bəzi tədqiqatçılar gəlir bərabərsizliyinin artmasını inkişafın hərəkətvericisi hesab edirlər. Onların iddiasına görə insanlar daha çox gəlir əldə etmək üçün daha məhsuldar olmağa, bilik və bacarıqlarını artırmağa, yeni ideyalarını məhsula çevirməyə maraqlı olurlar.

Y E K U N

Nəticə olaraq onu vurğulamaq lazımdır ki, iqtisadi artımla gəlirlər arasında əlaqənin gücləndirilməsində məqsədi təkcə cəmiyyət üzvlərinin artmaqda olan tələbatlarını ödəmək deyil. Burada əhali arasında gəlir bərabərsizliyinin azaldılması və cəmiyyətdə orta təbəqənin formalaşdırılması istiqamətində tədbirlərin keçirilməsi, ölkə əhalisinin rifahının yaxşılaşdırılması əsas tələb kimi qarşıya qoyulur. Qısacası iqtisadi artım əhalinin həyat səviyyəsinin keyfiyyətcə yaxşılaşmasında təzahür etməlidir. Yalnız bu halda iqtisadi artım və gəlirlər arasında güclü əlaqə yaranmış olur.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Гаджиев Н.Г. Теории распределения доходов // Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. 2016. №28-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teorii-raspredeleniya-dohodov> (дата обращения: 28.07.2024). С.176-180

2. Akın F. Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımı Müdahale Gereği. *İş ve Hayat*, c. 1, sayı. 1, ss. 9-24, Şub. 2015

3. Karataş M. Gelir dağılımının teorik yapısı// HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi Cilt: 8 Yıl: 8 Sayı:21 (2019/2)

4. Имамова Е.В. Доходы населения и механизм их формирования// Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук Екатеринбург 2009 22 с.

5. Кларк Дж.Б. Распределение богатства/ Дж.Б. Кларк Социально-экономическое издательство Москва; Ленинград, 1934, 300 ст

6. Такмакова Е.В. Доходы населения как экономическая категория и показатель развития экономики // Российское предпринимательство. 2010. №7-2., s. 9-13.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

7. Тучина Ю.В. Распределение доходов: концепции и взгляды экономистов // Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2018. Том 8. № 11А. С. 129-136.
8. Andersen T.M. Human Capital, Inequality and Growth// European Union, 2015, Discussion Paper 007| September 2015
9. Blotevogel R, Imamoglu E, Moriyama K, and Sarr B. Fiscal Affairs Department Measuring Income Inequality and Implications for Economic Transmission Channels/ IMF Working Paper, August 2020, 41 p.
10. Darvas Z. The economic growth and income distribution implements of public spending and tax decisions// *Working Paper* 2020/05, Bruegel
11. Domar E.D. Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment// *Econometrica*, Vol. 14, No. 2 (Apr., 1946), pp. 137-147 Published by: The Econometric Society
12. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest, and Money 190 p.
13. Kuznets S. Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure / S.Kuznets. - Cambridge, 1971 - XII, 363 P
14. Malthus T.R. An Essay on the Principle of Population./ T.R Malthus/ London, Printed for J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard 1798. Electronic Scholarly Publishing Project 1998, 126 p
15. Marks K. Kapital /K. Marks/ II Cild Siyasi iqtisadın tənqidi. II Kitab Kapitalın tədavülü prosesi Bakı: Azər nəşr, 1956 536 səh.
16. Masoud N. A contribution to the theory of economic growth: Old and New. *Journal of Economics and International Finance*. Vol. 6(3), pp. 47-61, Academic Journals, March, 2014
17. Mill, J. Principles of Political Economy. A Text-Book For Colleges. New York, 2009 [Ebook]. 1848, 1003 p. https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/-101/0199_Bk.pdf
18. Oded G. Inequality, Human Capital Formation, and the Process of Development, // Editor(s): Eric A. Hanushek, Stephen Machin, Ludger Woessmann/ *Handbook of the Economics of Education*, Elsevier, Volume 4, 2011, Pages 441-493, <https://DOI.org/10.1016/B978-0-444-53444-6.00005-5>.
19. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation, 3 ed., McMaster University Archive for the History of Economic Thought. London, Kitchener 2001, 333
20. Ruggles R. Income Distribution Theory // <https://www.roiw.org/1970/211.pdf>
21. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Edited by S.M.Soaes. MetaLibri Digital Library, 29 th May 2007 https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/-SmithA_WealthNations_p.pdf
22. Stiglitz, J. Rural-Urbain Migration, Surplus Labour, and the Relation Between Urbain and Rural Wages. Cowles Fondation Paper, (324), reprinted from *Eastern African Economic* 1969. Pp.1-27
23. Всемирный банк. Цифровые дивиденды. (дата обращения: 17.03.2019).
24. <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history>
25. Inclusive Growth and Development Report 2017
26. <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2022-2023>

Nuriyya Natiq Karimova,

Ph.D. Student,

Azerbaijan State University of Economics (UNEC),

E-mail: nuriyya.karimova@hotmail.com

© N.N. Kərimova, 2025

THE EVOLUTION OF THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF INCOME DISTRIBUTION AMONG THE POPULATION

A B S T R A C T

The purpose of the research – is to make scientific generalisations on the essence, place and role of population income as an economic category, as well as on conceptual approaches to the mechanisms of its formation.

The methodology of the research – comparative and systematic analysis, analysis and synthesis, as well as logical generalisation methods have been used in the research.

The practical importance of the research – can be a theoretical basis for research in the field of population income distribution, may be used to implement measures to reduce income inequality among the population and form a middle class in the society, and to set as the main requirement the improvement of the well-being of the country's population.

The results of the research – can be used in the preparation of policies related to the reduction of social inequality between economic growth and population income.

The originality and scientific novelty of the research – the process of evolution of population income theories has been investigated, theoretical considerations related to the factors influencing this evolution have been summarised and systematized.

Keywords: national income, population income, distribution and redistribution, economic growth, income inequality, salary, profit, rent.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 122-133.
AUDIT 2025, 1 (47), pp. 122-133.
АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 122-133.

Керимова Нурия Натиғ кызы,
докторант,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет (UNEC),
E-mail: nuriyya.karimova@hotmail.com
© Керимова Н.Н., 2025

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ПРОБЛЕМЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – научное обобщение сущности, места и роли доходов населения как экономической категории, а также концептуальных подходов к механизмам их формирования.

Методология исследования – в исследовании использовались методы сравнительного и системного анализа, синтеза, а также логического обобщения.

Практическая значимость исследования – оно может стать теоретической основой для исследований в области распределения доходов, а также может быть использовано для реализации мер по сокращению неравенства доходов населения и формированию в обществе среднего класса, а также определения повышения благосостояния населения страны в качестве основного требования.

Результаты исследования – может быть использовано при разработке политики по сокращению социального неравенства между экономическим ростом и доходами населения.

Оригинальность и научная новизна исследования – исследован процесс эволюции теорий доходов населения, обобщены и систематизированы теоретические соображения, касающиеся факторов, влияющих на эту эволюцию.

Ключевые слова: национальный доход, доходы населения, распределение и перераспределение, экономический рост, неравенство доходов, заработная плата, прибыль, рента.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
07.10.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
13.12.2024
Çapa qəbul olunmuşdur: 10.01.2025

Дата поступления статьи в
редакцию: 07.10.2024
Отправлено на повторную обработку:
13.12.2024
Принято к печати: 10.01.2025

The date of the admission of the article
to the editorial office: 07.10.2024
Send for reprocessing: 13.12.2024
Accepted for publication: 10.01.2025